

Ο ΚΩ Δ Ω Ν!

ταν ἀρχίσαμε νὰ συχνάζουμε στοῦ κῦρ Μανώλη τὸ ὑπόγειο, ὁ φίλος μου Σπάτης ἦταν καταενθουσιασμένος. Ἔλεγε χίλια δυὸ λόγια καλὰ γιὰ τὸν κῦρ Μανώλη, τὸν ἐξυμνοῦσε, ἐξυμνοῦσε τὴν ἐξυπνάδα του, τὴν εὐγένειά του καὶ τὸ ἐλεύθερο πνεῦμα του. Ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ ξέραμε γιὰτί τᾶλεγε, κάναμε πὼς δὲν τὸ ξέραμε, τᾶλεγε, γιὰτί ὁ κῦρ Μανώλης ἦταν δημοκράτης, θὰ ψηφίση Δημοκρατία στὸ Δημοψήφισμα.

Ἄλλὰ, καὶ δὲν περάσαν καὶ πολλὲς μέρες, νὰ καὶ τὸν εἶδαμε νὰ τᾶχη μ' αὐτόν. Παραξενευτήκαμε τὴν ἀρχή, πὼς αὐτό, ἀλλ' ἔπειτα δὲ μπόρεσε νὰ τὸ κρατήση, καὶ μᾶς εἶπε τί εἶχε γίνει καὶ τὸν ἔκανε νὰ λήη αὐτὰ.

Εἶχε πάει πολὺ νωρὶς στὸ ὑπόγειο, μὴν ἔχοντας ἄλλη δουλιὰ, καὶ κάθισε νὰ μᾶς περιμένῃ.

Ὁ κῦρ Μανώλης μιλοῦσε μὲ κάποιο γέρο καὶ ξαφνικὰ ὁ Σπάτης ἀκούει νὰ λήη ὁ κῦρ Μανώλης:

— Τί καλὰ περνούσαμε μὲ τοὺς βασιλιάδες μας!.. Μὲ τὸ γέρο πρὸ πάντων! Πενήντα λεφτὰ τὸ ψωμί! Καὶ πήγαμε καὶ ψηφίσαμε Δημοκρατία!.. Νά, τώρα πέντε κ' ἔξι τὸ ψωμί!

Ἄλλος μανιακὸς δημοκρατικὸς ἀπ' τὴν παρέα μας, ὁ Στρατηγάκος, τὸν ρώτησε, πὸν ἄκουσε αὐτὰ:

— Καὶ τί ἔκανες ἐσύ;

— Τί νὰ κάνω γώ; τί ἤθελες νὰ κάνω;

— Νὰ τοῦ ρίξης ὅλα αὐτὰ μὲ τὴ λογικὴ καὶ νὰ μάθῃ, πὼς δὲ φταίει ἡ Δημοκρατία!

— Ἐγὼ δὲν τοῦπα τίποτα!

— Θὰ τοῦ τὰ πῶ ἐγώ! Ἔχω νὰ τοῦ ψάλω!..

Καὶ τῶκανε. Νωρίς, νωρίς πῆγε στὸ ὑπόγειο, κ' ἔπιασε τὸν κύρ Μανώλη καὶ τοῦ τᾶπε ὅλα, τοῦ τᾶψαλε. Ἐμεῖς τὸν βρήκαμε βραχνιασμένο, ἀλλὰ ἐνθουσιασμένο, πὼς ὁ σπόρος δὲ ρίχτηκε σὲ ἄγωνα γῆ. Ἐπιασε μὲ μιᾶς.

— Ἔτσι κάνουν, εἶπε στὸ Σπάτη, ἔτσι κάνουν ὅσοι καταλαβαίνουν πὼς γιὰ νὰ γίνῃ κάτι θέλει κόπο, δουλειά!..

Ὁ Σπάτης ἐνθουσιάστηκε πάλι, πού ὁ κύρ Μανώλης ξαναγύρισε στὴν εὐθειᾶν ὁδὸν καί, ὅταν μᾶς ἔφερε τὴ μισή, τοῦ εἶπε:

— Ἔτσι σὲ θέλω, κύρ Μανώλη, δημοκρατικό! Δὲ φταίει ἡ Δημοκρατία πού ἀκριβαίνει τὸ ψωμί, ἀλλὰ οἱ πολέμοι!..

Καὶ ὁ κύρ Μανώλης τοῦ ἀπάντησε μὲ μισοκακόμοιρο ὄφος:

— Μὰ ποῦ νὰ τὸ ξέρω γώ, ἂν δὲν μοῦ τὸ πῆτε σεῖς νὰ μὲ φωτίσετε!..

*

Ἄλλὰ τί ὠραία περνούσαμε στὸ ὑπόγειο κεῖνο τοῦ κύρ Μανώλη. Καὶ ἦταν ἓνα παλιὸ ὑπόγειο μὲ χῶμα κάτω, γδαρμένους τοίχους ἀπ' τὴν ὑγρασία, καὶ μὲ μιὰ τρυπα πρὸς τὸ δρόμο, τάχα γιὰ παράθυρο. Τὴν τρυπα αὐτὴν ὁ κάπελας, ὅταν ἦταν χειμῶνας, τὴν ἔκλεινε μὲ σανίδα. Ἄλλὰ κάποτε ἀπ' τὰ χτυπήματα τοῦ ἀνέμου τὸ μανταλάκι, πού τὴν κρατοῦσε, ἔφευγε καὶ ἡ σανίδα ἔπεφτε στὰ κεφάλια τῶν πελάτων πού βρισκόταν ἀπὸ κάτω.

Ἦταν ἀρκετὰ βαθὺ αὐτὸ τὸ ὑπόγειο, εἶχε ὅμως κ' ἓνα ἄλλο δίπλα τοῦ ὑπόγειο ἀκόμη πιὸ βαθύ. Ἦτανε κι' αὐτὸ τοῦ ἴδιου ταβερνιάρη. Μιὰ πορτούλα καμωμένη σ' ἓναν τοῖχο παχύ, σὰν φρούριο, τὰ ἔνωνε καὶ τὰ δυὸ ὑπόγεια. Στὸ πιὸ βαθύ ὁ ταβερνιάρης ἔβαζε τὰ κρασιά του, στὸ ἄλλο τοὺς πελάτας.

Κανεὶς ἀπ' τοὺς πελάτας δὲν τῶξερε τὸ βαθὺ ὑπόγειο

κανείς δὲν εἶχε πάει μέσα. Καὶ μόνο ὁ κύριος Μανώλης ὁ Ναῆς κατέβαινε σ' αὐτό, αὐτὸς μόνο, μόνο αὐτός.

Καὶ κάθε βράδυ, τὸ παλιὸ ὑλόγειο, τὸ ὑγρὸ, τὸ μουχλιασμένο, ἦταν γεμάτο κόσμος, ποὺ ρουφούσε τὴν κτρινωπὴ ρετσίνα. Μέσ' στὸ θαμπὸ φῶς τῆς καπνισμένης καὶ βρόμικης λάμπας καὶ κυκλωμένοι ἀπ' τοὺς καπνοὺς τῶν τσιγάρων, μένανε ὄρες.

Καὶ πόσοι δὲν ἐρχόνταν! Καὶ ἦταν ὅλοι σχεδὸν ἀπὸ ἄλλες συνοικίες πολὺ μακρινές, κ' ἐρχόνταν ἐκεῖ νὰ πιοῦν τὴν καλὴ ρετσίνα καὶ νὰ μιλήσουνε, νὰ γελάσουν. Ἦταν ταχτικοὶ πελάτες καὶ σπάνια νὰ λείψῃ κανείς. Καὶ ὅλοι ὅσοι ἐκεῖ μέσα σύχναζαν, ὅλοι εἶχαν γνωριστῆ, μιλοῦσε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον, ἐπιανε ἢ μιὰ παρέα μὲ τὴν ἄλλη ὁμιλία, καὶ παύανε, γιὰ ν' ἀκούσουν κάποιον ποῦ ρητόρευε, καὶ γελοῦσαν στὸ τέλος, ἢ τὸν χειροκροτοῦσαν. Δηλαδή ἤμαστε σὰ νὰ βρισκόμαστε σὲ σπῆτι φιλικὸ κάθε βράδυ καὶ διασκεδάζαμε. Ἐκτὸς μόνον ἀπὸ ἓναν. Καὶ ἦταν αὐτὸς ἓνας μεσόκοπος γοντρός, ποὺ ἐρχόταν πάντα μὲ δυὸ μουγκούς. Σὲ κανένα δὲ μιλοῦσε, οὔτε χαιρετοῦσε ποὺ κατέβαινε. Ἐπιανε ἓνα τραπέζακι μὲ τοὺς συντρόφους του καὶ χωρὶς νὰ προσέξῃ γύρω του, ἀρχίζε τὴν παντομίμα. Καὶ θὰ νόμιζε κανείς ποὺ δὲν τὸν ἤξερε, πὼς ἦταν κι' αὐτὸς μουγκός, ἂν δὲν τὸν ἀκουγε ἔπειτα, ἀφοῦ ἔπινε, νὰ τραγουδᾷ ξαφνικά:

Στὰ σγουρά σου τὰ μαλλιά
κάνει ὁ ἔρωτας φωλιά.

Οἱ σύντροφοί του οἱ μουγκοί, ὅταν τραγουδοῦσε, τὸν κοίταζαν μὲ χαμόγελο, καὶ κάποτε ἔνευε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον...

— Γρυσούζης ἄνθρωπος, μᾶς ἔλεγε ὁ μάγερας, δὲ μιᾶ σὲ κανέναν ἄνθρωπο καὶ μονάχα μ' αὐτοὺς τοὺς μουγκοὺς πίνει. Καὶ ξέρετε γιατί τραγουδᾷ; Γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴ μιλιὰ του σιγὰ σιγὰ καὶ γίνῃ κι' αὐτὸς μουγκός! Ναι, ναι, αὐτὸ εἶνε, ἀκοῦτε μένα.

Ὁ μάγερας ὁ Χρῆστος Νισιάγκας, νέος παχουλὸς καὶ

στρογγυλὸς σὰν καλὸς ντουлмаῖς, ἦταν ὄλο γέλιο καὶ δμιλία. Ποτὲ δὲν κακοκαρδοῦσε. Εἶχε ὅμως μανία νὰ τηγανίζη ὄλο μπακαλιάρους καὶ μαρίδες. Κανένα ἄλλο ἢ σπάνια νὰ μαγειρέψη ἄλλο φαί.

— Τί ἔχουμε, Χρῆστο; ρωτούσανε οἱ πελάτες.

— Μπακαλιάρους καί... .

— Μαρίδες, πρόσθεταν οἱ πελάτες.

— Ναί, καὶ μαρίδες, ἔλεγε αὐτός. Σὲ πέντε λεπτὰ εἶνε ἔτοιμες!..

Καὶ νά, σὲ λίγο ἀκούγονταν οἱ μαρίδες νὰ τραγουδοῦνε στὸ τηγάνι. Ἀλλὰ τὸ ὑπόγειο γέμιζε καπνὸ, μυρωδιὰ λαδιοῦ. Ἄρχιζε τὸ βήξιμο.

— Μᾶς ἔπνιξες, μωρὲ Χρῆστο! φώναζαν οἱ πελάτες.

— Περαστικὸ εἶνε, περαστικὸ, ἀπαντοῦσε αὐτὸς καὶ κουνοῦσε τὸ τηγάνι.

Ὁ κὺρ Μανώλης ὁ ταβερνάρης πού καθόταν μόνος καὶ ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ ὑπογείου ποῦχε τὰ κρασιά, σὰ φύλακας φρουρός, σηκωνόταν τότε, κατέβαινε λίγα σκαλοπάτια τοῦ ὑπογείου ἢ τοῦ ἱεροῦ, κι' ἀνοίγε τὴν πόρτα του.

Μὲ μιᾶς ὅμως ἀέρας ψυχρότατος, παγωμένος, ἔβγαινε ἀπ' αὐτό, σὰ νὰ τὸν εἶχε φυλακισμένο μέσα κεῖ, κ' ἔπαιρνε δρόμο μὲ τὸ ἀνοιγμα, νὰ φύγη.

— Καλέ, μᾶς πάγωσες!..

— Πνευμονία θὰ πάρουμε!

— Πλευρίτη!..

— Μὰ συμφωνία μὲ τοὺς γιατροὺς ἔχεις, κὺρ Μανώλη..

Ὁ κὺρ Μανώλης, ποῦχε καθήσει βαρὺς στὸ κάθισμά του, σηκωνόταν ὄρθιος καὶ μὲ χαμόγελο:

— Μὰ καλά, μιὰ μοῦ λέτε πνιγήκαμε γιὰ ν' ἀνοίξω, μιὰ μοῦ λέτε νὰ κλείσω!.. Ποιὸ ἀπ' τὰ δυὸ νὰ κάνω;..

*

Κανεὶς δὲ θοριβοῦσε μέσ' στὸ ὑπόγειο ἐκεῖνο. Γιὰ μιὰ ὥρα θὰ κρατοῦσε αὐτό. Σιγαλὲς κάποτε δμιλίες καὶ ὁ κρότος τῶν ποτηριῶν πού ἀπόθεταν στὸ στραπέζι, μετὰ τὸ ταξίδι πού τοὺς ἔκαναν νὰ πιοῦνε κρασί στὸ στόμα, καὶ ὁ γλυκὸς

θόρυβος τῆς μισῆς ὅταν ἔρριχνε στὰ ποτήρια τὴ ρετσίνα, αὐτὰ μόνον ἀκουγόταν. Καὶ πρόσταζαν:

— Κύρ Μανώλη, τὴ μισή!

Καὶ ὁ Μανώλης σηκωνόταν καὶ μὲ ἀργὸ βήμα πῆγαινε τὴ μισή, χωρὶς νὰ πῆ λέξι, κ' ἔπειτα χανότανε μέσ' στὸ ὑπόγειο.

Ἄλλ' αὐτὴ τὴ σιωπὴ πρῶτος σχεδὸν πάντα τὴ χαλοῦσε κεῖνος, ποὺ ἔρχότανε μὲ τοὺς δυὸ μουγκούς. Θ' ἀρχίζε τις περισσότερες φορές, πρῶτα νὰ κἀνῃ μὲ τὸ στόμα κάποιο ὄργανο ποὺ ἔπαιζε, κ' ἔπαιζε σαντούρι, κ' ἔπειτα τραγουδοῦσε. Καὶ ὅσο τραγουδοῦσε δὲν ἔπαυε νὰ κουνᾷ τὸ χέρι του σὰ ν' ἀπαιζε καὶ τ' ὄργανό του, ἢ καὶ νὰ τῶχε ἀόρατο ὅμως στοὺς ἄλλους, καὶ αὐτὸς μόνον νὰ τῶβλεπε καὶ νὰ τᾶκουε. Καὶ κάθε τόσο σταματοῦσε τὸ τραγούδι κ' ἔλεγε δίνοντας μικροχτυπήματα στὸν ἀέρα σὰν τσιμπήματα ὄρνιθας:

— Ἐδῶ χτυπᾷ φὰ ντιέζ, λά...

Σὲ ποιὸν τᾶλεγε; Στους μουγκούς; Σὲ μᾶς; Ὁχι. Οὔτε κοίταζε, οὔτε πρόσεχε σὲ κανέναν.

*

Ἀρχίζαν καὶ οἱ ἄλλοι νὰ θορυβοῦνε, νὰ γελοῦν δυνατά, νὰ τραγουδοῦνε. Νά, ὅμως ἓνας ποὺ ἔκανε τὸν ταχυδαχτυλουργό, ἢ καλύτερα τὸν ἔρασιτέχνη ταχυδαχτυλουργό, σηκωνόταν.

— Σούτ, σουτ!... ἀκουγόταν μέσα στὸ ὑπόγειο. Ἐπρεπε νὰ προσέξουν ὅλοι.

Καὶ ἡ παράσταση ἀρχίζε. Ὅλων τὰ μάτια στὸν ταχυδαχτυλουργό. Καὶ τῶν μουγκῶν ἀκόμη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σύντροφό τους τὸν τραγουδιστή. Αὐτὸς μὲ τὸ κεφάλι γυρμένο, τὸ σαγόνι του σχεδὸν νὰ ἀκουμπᾷ στὸ στήθος, κάτι θὰ ψιθύριζε, κάτι θὰ τραγουδοῦσε σιγά. Ποῦ νὰ κοιτάξῃ σὲ τί πρόσεχαν οἱ ἄλλοι! Καὶ ὅλοι πρόσεχαν στὸν ταχυδαχτυλουργό, καὶ ὁ κύρ Μανώλης ἀπ' τὴ θέση του κοντὰ στὸ ἱερὸ ὑπόγειο, ὁ Χρῆστος ἀπ' τὸ τζάκι, καὶ ὁ Γιωργος, ἓνας νέος, παιδί, βοηθὸς τοῦ Χρήστου, καὶ αὐτὸς ἄφινε τὸ σφράγισμα τῶν περουνιῶν γιὰ νὰ προσέξῃ...

“Ολα καλὰ ἴσα μὲ δῶ. Ἄλλ’ ὁ κύρ Μανώλης δὲν ἔπανε καὶ δὲ λησμονοῦσε κάθε λίγο καὶ λιγάκι νὰ κοιτάξῃ τὴν ὥρα του. Καὶ ξαφνικὰ σηκωνόταν καὶ προχωροῦσε σ’ ἓνα στύλο ξυλένιο, πού βρισκόταν κοντὰ στὸ τεζιάκι, κ’ εἶχε κεῖ κρεμασμένες ἀπὸ καρφιὰ τὶς ὀκάδες, τὶς μισὲς καὶ τὰ κατοστάρια. Πάνω ἀπ’ αὐτὰ βρισκόταν κ’ ἓνα παράδοξο καπέλο μαῦρο κρεμασμένο, πού ἔμοιαζε καὶ μὲ ρεπούμπλικα καὶ μὲ ἡμίψηλο ὀλοστρόγγυλο. Ἀπλωνε ὁ κύρ Μανώλης τὸ χέρι του σιγά, ἔπαιρνε αὐτὸ τὸ παράδοξο καπέλο, καὶ τὸ τοποθετοῦσε μὲ προσοχὴ στὸ κεφάλι του, χωρὶς νὰ τοῦ κἀνῃ τὴν παράμικρὴ τσάκιση.

Ὁ Ταράντζος, ἓνας φίλος μου πού ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ τὸν δῆ, νὰ δῆ τὸν κύρ Μανώλη νὰ σηκώνεται καὶ νὰ πηγαίνει γιὰ τὸ καπέλο του, μᾶς ἔλεγε σιγά:

— Ὁ κώδων, ὁ κώδων!..

— Τὸ καβουράκι φορεῖ, ἔλεγε ἄλλος, ὦχ! Μὰ τί ὥρα εἶνε.

— Δέκα παρὰ δέκα!

— Μὴν τὸν κοιτᾶτε!..

Καὶ ὁ κύρ Μανώλης μὲ τὸν κώδωνα στὸ κεφάλι, ὅπως λέγαμε τὸ καπέλο του, στεκόταν καὶ μᾶς κοίταζε γιὰ νὰ τὸν δοῦμε. Ἐμεῖς τὸν ἀδιάφορο, κάναμε πὼς προσέχαμε στὸν ταχυδαχτυλουργό. Ὁ κύρ Μανώλης προχωροῦσε τότε πρὸς τὴ σκάλα, πούβγαινε στὸ δρόμο, ἀνέβαινε δυὸ σκαλοπάτια, κοίταζε ἔξω, καὶ πάλι κατέβαινε καὶ πήγαινε στὴ θέση του χωρὶς νὰ καθίση. Ξερόβηχε. Τίποτα κανεῖς. Ὅλοι πρόσεχαν στὸ παιχνίδι. Αὐτὸς ἔβγαζε τὸ καπέλο του, τίναζε τὴν ἀνυπαρχτὴ σκόνη, διόρθωνε τὸ μικρὸ τσάκισμα, πού τοῦ ἔκανε τὸ τίναγμα καὶ τὸ τοποθετοῦσε σιγά, ἀργὰ πάλι στὸ κεφάλι του. Καὶ στεκόταν ἔπειτα καὶ μᾶς κοίταζε. Ἐπὶ τέλους τὸν ἀκούγαμε νὰ λέῃ:

— Κύριοι, παρακαλῶ τὸ κατάστημα θὰ κλείσῃ!..

— Μπᾶ, τί ὥρα εἶνε;.. τὸν ρωτούσαμε μεῖς.

— Δέκα καὶ τέταρτο...

— Τὰ οἶνομαγειρεῖα κλείνουν στὰς ἔντεκα...

— Καλά, καὶ τί θὰ κάνουμε σὰν μείνουμε; μᾶς ἀπαντοῦσε. Θὰ πιῆτε ἀκόμα καὶ θὰ χαλάσετε στὸ τέλος τέλος

τὸ κέφι σας!.. Τὰ κρασιὰ δικά μας εἶνε, δὲ φεύγουνε! Ἐδῶ εἶνε! Αὐριο!..

*

Καί, ποὺ μᾶς ἀνάγκαζε νὰ φύγουμε νωρίς, κανεὶς δὲν πειραζόταν, δὲ θύμωνε. Πρὸ πάντων ὁ Σπάτης, ποὺ μάλιστα αὐτὸς, τῶβρισκε καὶ φρόνιμο. Μὰ μπορούσε αὐτὸς νὰ θυμώσῃ καὶ νὰ μὴν πῆ καλὸ γιὰ ἓναν δημοκράτη;

Ποῦ νᾶξερε ὅμως — δὲν τοῦ τῶπα — ποῦ νᾶξερε τί εἶχα ἀκούσει ἐγὼ ἀπὸ τὸ δημοκράτη του αὐτόνα μιὰ μέρα.

Ἐνα μεσημέρι εἶχα πάει στὸ ὑπόγειο γιὰ φαί. Κανεὶς ἀπὸ κείνους ποὺ σύχναζαν τῆ νύχτα δὲν ἦταν ἐκεῖ.

Ὁ κύρ Μανώλης μιλοῦσε μὲ κάποιον καὶ οὔτε μὲ πρόσεξε ποὺ μπῆκα. Ὁ Χρῆστος ἦρθε κοντά μου καὶ μὲ ρώτησε τί θὰ πάρω. Εἶχε πάλι μαρίδες καὶ μπακαλιάρους. Τοῦ εἶπα ἓνα ἀπ' αὐτὰ καὶ ὁ Χρῆστος ἔφυγε γιὰ νὰ μοῦ τὰ στείλῃ.

Πρόσεξα γὰρ στὸν κύρ Μανώλη, ποὺ ἀφρωσιωμένος στὴν ὁμιλία του, ἀκόμη δὲ μὲ εἶχε δεῖ. Ξαφνικὰ τὸν ἀκούω νὰ λέει:

— Κύριε Λουλούδη, καλὰ περνούσαμε μεῖς μὲ τοὺς βασιλιάδες μας, μὲ τὸ γέρο πρὸ πάντων. Πενήντα τὸ ψωμὶ εἶχε τότε...

*

Μιὰ μέρα τὸ κρασί σώθηκε. Καὶ πλησίαζε τὸ καλοκαίρι. Τὸ κρασί σώθηκε, χάλασε ἡ παρέα, ἄδιασε τὸ ὑπόγειο. Τὸν Ὀκτώβρη θὰ ξαναπήγαιναν.

Ἦταν τέλος Σεπτεμβρίου, ποὺ πῆγα νὰ δῶ τί γίνεται κεῖ. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦχε σωθῆ τὸ κρασί δὲν εἶχα ξαναπατήσει. Καὶ πῆγα ἄλλὰ τί νὰ δῶ;.. Γκρεμισμένο τὸ σπίτι, ποῦχε τὸ ὑπόγειο, καὶ ἐργάτες νὰ σκάβουν, νὰ γκρεμίζουν ἀκόμη!..

Μιὰ νέα οἰκοδομὴ θὰ γινόταν...